

Morvay Péter legfontosabb gondolatait is. Így minden fiatal kezébe tudunk adni egy 250-300 oldalas szöveggyűjteményt helytörténetből, honismeretből és néprajzból.

Az eddig tartott táborokról két kötetben, a Táborverés és Új táborverés kötetekben beszámoltunk, és itt a legfontosabb előadások (Benda Kálmán, Kanyar József, Andrásfalvy Bertalan) olvashatók. Ezek is a hallgatói kézikönyvek közé tartoznak. Most ott fekszik beadványunk a Minisztériumban. Amennyiben ezt sikerül még aláírni és kapunk egy kis kiegészítést ahhoz a pénzhez, amit most évente kaptunk, akkor az országban legalább egy helyen taníthatjuk a honismeretet, és a pokol kapui sem vesznek erőt rajtunk.

Kovács József írásai:

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Bizottság munkája¹

1990-ben a honismereti mozgalom is korszakváltóáshoz érkezett. A társadalmi változások új helyzetet teremtettek. Az ideológiai egyoldalúság megszűnése, a hagyományok feltárásának, értékelésének szabadsága új szint, gazdagabb lehetőségeket eredményezett. Előtérbe került a *nemzettudat, a nemzeti értékek ápolása* a közösségeink bekapcsolódása a helyi közéleti önkormányzati munkába. Ugyanakkor a mozgalom működési lehetőségei az anyagi támogatás bizonytalanabbá válásával beszűkültek.

Így a honismereti mozgalom is fordulóponthoz érkezett. Akkor azt tartottuk a legfontosabb feladatnak, hogy miképpen lehetne új demokráciánk kulturális politikájába bekapcsolni azt a megyei honismereti mozgalmat, amely sok szép eredményt tudhat magáénak, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. 1990 őszén tehát nem új mozgalom kezdődött a megyében, hanem az addigi eredményekre alapozva kívántuk biztosítani a *kontinuitást*.

1990. október 8-án a miskolci Herman Ottó Múzeum előadótermében került sor - mintegy 100 fő részvételével - a megyei honismereti mozgalmat újjáalakító *megyei közgyűlésre*. Két alternatíva kínálkozott a Hazafias Népfront keretében működő megyei honismereti munkabizottság megszüntetésével kialakult helyzetben. Az *egyik*, hogy megyénkben is létrehozzuk a honismeret kutatók és közösségek - miután megalakult az Országos Honismereti Szövetség - *egyesületét*, a *másik* egy szervezettségében lazább, de valamennyi honismereti kör és egyéni gyűjtő, kutató számára nyitott közösség, *Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Bizottság* létrehozása. Végül is e mellett döntöttünk. A megyei közgyűlés a 20 tagú bizottságot 5 évre választotta meg. Létrehozott a bizottságon belül egy 9 fős ügyvezető elnökséget, amely a kuratóriumi feladatokat is ellátja. Elnöknek engem választottak meg, útkárnak pedig Rémiás Tibort, a miskolci Herman Ottó Múzeum osztályvezető történészét. A megalakult bizottság csatlakozott az Országos Honismereti Szövetséghez.

Az elvégzett munkáról a következőket mondhatom.

1. Az elmúlt három évben igen sok helyi rendezvényt segítettünk módszertani vonatkozásban, de anyagilag is, tevékeny részesei voltunk igen sok tudományos ülésnek, emléktábla avatásnak stb.

2. Az ifjúság nevelése, nemzeti történelmünk, népi kultúránk jobb megismerése érdekében Bizottságunk felkérte Pozbai Dezsőné abaúji tanítót, hogy készítsen el egy munkáltató

¹ A honismereti periodikák szerkesztőinek VI. Országos Konferenciáján (Mezőkövesd, 1994. március 25.) elhangzott előadás tömörített, szerkesztett szövege.

tankönyvet a kázmárki iskola tanulóinak. Az elkészített könyv címe: *Lakóhelyismereti munkáltató tankönyv Kázmárk-Abaúj megye* és meg is jelent 1993 szeptemberében Megyei Bizottságunk kiadásában. A honismereti munkáltató könyv anyagát a megyében több tanácskozáson megvitattuk. Az 1993. évi BAZ megyei XXXII. Istvánffy Gyula honismereti gyűjtőpályázati felhívásunkban kiemelten hirdettük meg a következő témát: *Lakóhelyismereti feldolgozás oktatási célra.*

3. A történelmi személyiségek, események, évfordulók megünneplése, emlékhelyek nyilvántartása, megőrzése és ápolása terén jelentősebb esemény volt a Szatlmáry Király Ádám születése 300. évfordulójára rendezett emlékünneplés 1992. június 11-12-én, Hangács-Nyomár és Boldva községek kezdeményezésére. Almási Balogh Pál akadémikus Kossuth és Széchenyi orvosa halálának 125. évfordulója alkalmából Budapesten a Kálvin téri református templomban megemlékezést tartott a budapesti Borsodi Barátú Kör, Nagybarca Önkormányzata, az ózdi Almási Balogh Pál Kórház, valamint az ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör. Ugyanakkor Fáy Andrásról is megemlékeztek és mindkettőjük sírját megkoszorúzták. Ugyanabban az évben szeptemberben Nagybarcán Almási Balogh Pál emlékülést és hálaadó istenüszteletet tartottak, és a róla szóló állandó kiállítást nyitották meg. Ekkor jelent meg az életútját bemutató könyv.

Tollas Tibor Münchenben élő nagybarcai születésű költő, a külföldi magyar irodalom legjelesebb képviselője szerzői estjére 1992. szeptember 26-27-én Putnokon és Nagybarcán került sor.

Tompa Mihály Napok ünneppsorozatára került sor határon innen és túl 1992. és 1993-ban. 1992-ben az igrici, 1993-ban pedig a bánrvevei általános iskola vette fel Tompa Mihály nevét.

Gömöri Nyár címmel minden évben immár 5 éve a gömöri községekben gazdag program várja a látogatókat. Ennek kezdeményezője és fő szervezője E. Kovács László gömörszőlősi néprajzkutató, megyei bizottságunk tagja.

Ragyolci Csoma József történész, családkutató halálának 75. évfordulóján Abaújdevecserben emlékeztünk meg. A tudós kutató tiszteletére emléktáblát avattak s újra megjelentették: *Abaúj-Torna vármegye nemes családjai* című munkáját. Az események szervezője Szalipszky Péter az Abaúji Múzeum vezetője megyei bizottságunk tagja.

Világháborús emlékművet avattak megyénk több településén: Tomanádaskán, Cigándon, Bodrogkeresztúron, Újcsanálason, Mezőcsáton. A helyi összefogás szép példájának tekinthetjük a Gesztely, Monaj és Arnót községekben létesített emlékműveket.

Ma már hagyomány a Bódva-völgyi tavasz rendezvénysorozat. Szendrő kezdeményezésére Dr. Demjén István vezetésével aki szintén a megyei bizottság tagja, kinek szervezésében sok helytörténeti és honismereti program valósult meg.

A Bódva-völgyén meg kell még említeni az Edelényi-Hét rendezvénysorozatot, mely ma már szinte hagyomány, mert az idén májusban már harmadszor rendezik meg, szintén Laki Lukács László kezdeményezésére és szervezésében.

Dr. Hegyaljai Kis Géza lelkész, író, költő, helytörténész, születésének 100. évfordulója alkalmából rendeztünk emléknapot Mádton. A szülőházon emléktáblát avattunk, majd tudományos ülés volt Hegyaljai Kis Géza emlékére.

4. Megyei honismereti pályázatok, akciók kiírása, táj- és megyejáró mozgalmak, népfőiskolák, iskolai honismereti szakkörök, (önképzőkörök) főiskolai és egyetemi szak-kollégiumok honismereti programjának segítése. Megyei Honismereti Bizottságunk 1990-ben gazdája lett az Istvánffy Gyula honismereti pályázatnak. Az 1993-ban meghirdetett megyei gyűjtőpályázatra 67 pályázó 85 pályamunkája érkezett be, ami összterjedelmében 6260 oldal terjedelmű. Előből a felnőtt kategóriában 49 dolgozat, míg az ifjúsági kategóriában 36 pályázat került elbírálásra. A Megyei Közgyűlés Mecenás Alapja, a Megyei Honismereti Bizottság, a Herman Ottó Múzeum, a Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet, az

Északmagyarországi Tankerületi Okt. Központ, a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár és a Megyei Levéltár támogatásával a díjakra 367900 Ft-ot, és jutalomkönyveket osztottunk ki.

A megyei pályázatok sokszínűségét és folytonosságát jelzi, hogy 1993-ban Ózdon már a XIV. alkalommal, Abaújban a VI. alkalommal, Edelényben a II. alkalommal hirdettek honismereti pályázatot. A helyi eredményhirdetések és díjazás után vesznek részt a dolgozatók a megyei Istvánffy Gyula és az országos pályázaton. Szeretnénk bővíteni a Dél-borsodi pályázatokkal Mezőkövesd székhelyi kiírással és a zempléni pályázatokkal Sátoraljaújhely vagy Sárospatak székhelyi kiírással, s végül a Hegyaljai pályázatokkal Tokaj vagy Szerencs székhelyű kiírással.

5. Honismereti kiadványunk, a Szülőföldünk folyamatos megjelentetését új szerkesztői-bizottság felállításával, valamint tartalmi és formai változásokkal, terjesztési feltételek megteremtésével sikerült megoldani. A megyei honismereti tájékoztatóban megjelent cikkek, tanulmányok igen sok segítséget nyújtanak a megye oktatási intézményeinek, iskoláinak, honismereti közösségeinek. Rémiás Tibor főszerkesztő szakértelme és hozzáértése elismerést érdemel. A kiadvány a Megyei Közgyűlés Mecénás Alapja jelentős anyagi támogatásával, a legutóbbi összevont szám a miskolci Herman Ottó Múzeum támogatásával jelent meg.

6. Befejezésül még egy fontos feladatunkról kell szólnom, ez pedig: a szomszédos népek történelmének, kultúrájának megismertetése, az anyanyelvi és a határon túli magyarság közötti kapcsolattartás segítése, találkozók, közös rendezvények szervezése.

Segítjük a határon túli magyarság írásainak megjelentetését periodikánkban és önálló kötetek megjelentetését. A kelemér-Gömöröszőlősi és az ózdi Lajos Árpád Honismereti Körnek több évtizedes kapcsolata van a rimaszombati Tompa Mihály Klubbal.

Az elmúlt három év alatt két esetben került megyei megmérettetésre megyei bizottságunk munkája. 1992. szeptember 21-én Tiszakesziben a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés Oktatási és Közművelődési Bizottságának számoltunk be kétéves tevékenységünkéről. A jelenlévő bizottsági tagok elismerően nyilatkoztak a Megyei Honismereti Bizottság újíjalakulása óta végzett színvonalas és széleskörű megyei tevékenységéről és további eredményes munkára serkentettek bennünket, amihez minden erkölcsi és anyagi támogatást megígérték és azóta is tapasztaljuk ezt a segítséget.

1993. május 27-én tárgyalta a Megyei Közgyűlés a megyei szintű kulturális és közművelődési egyesületek, szövetségek munkáját. A Közgyűlés nagyra értékelte Bizottságunk munkáját és a megye kulturális életében betöltött szerepünket.

Nagy Károly

Honismeret az Ipoly-menti magyar iskolákban

A honismereti munka a Felvidék iskoláiban különösen időszerű. Hiszen diákjaink hosszú évek óta nem tanulják sem a magyar nép történetét, sem szűkebb pátriájuk igazi múltját, mivel ez mint tananyag kiszorult az eddigi tanterveinkből. De a magyar irodalom tanítása, amire pedig volna lehetőség a magyar tannyelvű iskolákban, igen hiányos.

A hetedik osztályos irodalomkönyvben hosszú időn át hiába kerestük például Kölcsey Himnuszát, Vörösmarty Szózatát vagy Petőfi Nemzeti dalát. Az utóbbi egy 1949-es tankönyvben még szerepelt. Magyar tannyelvű iskoláinkban hosszú időn át nem lehetett megemlékezni március 15-éről, az aradi vértanúkról; nem énekelhettük a magyar nép himnuszát stb.

A magyar történelmi alapműveltséget diákjaink csak önművelés útján, vagy helyenként egy-egy merészebb pedagógus többletmunkája, bátor kísérlete révén szerezhették meg. Ezen kívül még a magyar irodalomórák keretén belül tehettek szert bizonyos történelmi ismeretekre. Tanultak ugyanis valamit a kalandozás, a honfoglalás és az államalapítás mondaköréből, a vármondákról, irodalmunk kezdeteiről, első nyelvemlékeinkről és alapítóleveleinkről. Hallottak a humanizmus magyarországi műhelyeiről, Mátyás udvarának művelődéstörténeti vonatkozásairól stb. Tinódi, Balassi és Zrínyi kapcsán tanultak a törökkori Magyarországról. Aztán megismerkedtek a kuruc korról, illetve annak irodalmával, a jakobinus mozgalommal s a reformkorról.

Elmondhatjuk hát, hogy némiképp az irodalomórakon pótolták mindazt, amit a történelemórakon elmulasztottak, illetve nem tanulhattak meg. Persze ez is a magyartanárok felkészültségétől, történelmi tájékozottságától és lelkiismeretességétől függött elsősorban. Hiszen a fiatalabb magyartanárok is csupán önképzés útján tettek szert bizonyos ismeretekre és pótolhatták azt, amit az alap- és középiskola elmulasztott, mert ők maguk sem tudtak a magyar történelemről a tanítóképzőben.

Honismereti oktatás az általános iskolákban csak az alsó tagozaton folyik. Azonban ez a tananyag sem köti gyermekeinket a helyi hagyományokhoz, mert nincsenek regionális tankönyveink. A magyar honismereti könyveket szlovákból fordítják, így ezek alig-alig tartalmazznak dél-szlovákiai anyagot, a magyar ismeretekről nem is beszélve.

Pedig az irodalmi-történelmi vonatkozásokat az Ipoly-mentén is nagyon jól összekapcsolhatjuk a helyi hagyományokkal, a helytörténeti ismeretekkel. Az utóbbi időben egyre több pedagógus vállalkozik erre iskoláinkban. Erre ösztönzi őket az a sok lehetőség, amit régióink kínálnak tekintetben. Elég, ha csak Madách és Mikszáth bölcsőhelyére gondolunk; Balassi, Krúdy vagy mások itteni kötődéseit említjük. De szólhatnánk az ismert végvárokról – Kékkőről, Drégelyről, Csábrágról, Bozókáról és Korponáról például –, avagy az egykori nagy csatahelyekről: Palástról, Ipolyszalkáról és Nagysallóról. S ekkor a középkor olyan egyházi-kulturális központjait, mint a márianosztrai pálos kolostor, a sági premontrai rendház, a bozói monostor, még nem is említettük. Örömmel nyugtázzhatjuk, hogy Hontnak ma már gazdag helytörténeti irodalma van, amit egyre gyakrabban kézbe vesznek tanáraink és diákjaink is.

Történelemtanáraink a helyi vonatkozású forrásmunkákat felhasználva az 1848-as események tárgyalásakor nem feledkeznek meg a szülőföld hagyományainak, pontosabban a helytörténet ide vonatkozó részleteinek feltárásáról. Arról például, hogy tájainkon elsőként szerveződött nagyszámú nemzetőrsereg, hogy Világos után errefelé fegyveres gerillacsapatok alakultak. Meg arról, hogy az Ipoly-mentéről olyan jeles szülöttek harcoltak a szabadságért, mint a felsőtúri Pongrácz István honvédőrnagy, akit tíz évi várfogságra ítéltek; Pongrácz László alezredes, aki Buda bevételénél tüntette ki magát, vagy a felsőszemerédi Ivánka Imre, aki Batthyányi miniszterelnök nemzetőrségi titkára volt.

A jeles szülöttekről való ismeretszerzést segíti elő többek között az Ipolyságon megjelenő Honti Lapok is, mely az utóbbi években rendszeresen közli elődeink életútját. Iskoláinkban egyre nagyobb súlyt fektetnek a honismereti szakkörök és honismereti kirándulások szervezésére. A szakköri tevékenység keretén belül a tanulók néprajzi anyagot gyűjtenek, feldolgozzák a vidék nagy szülötteinek életét; számbaveszik a jeles műemlékeket, emlékhelyeket, amelyekről sajnos sem honismereti könyvünk, sem történelemtankönyveink nem írnak.

Évekkel ezelőtt megdöbbenéssel vettem tudomásul, hogy gyermekeink milyen keveset tudnak a hozzájuk legközelebb állókról: nagyszüleik régi életéről, falujuk, szülőföldjük múltjáról. Az iskolára, a pedagógusra hárult tehát az a feladat is, hogy az említett hiányosságokat pótolja, felkeltsé a fiatalok érdeklődését saját elődeik életének megismerése iránt.

Mit tettünk, mit teuem ezen a téren konkrétan? Jó pár éve az ipolybalogi iskolában, egykori kollégánóm javasolta, hogy időnként írassunk néprajzi jellegű dolgozatot is a gyermekekkel. Készítettem néhány ilyen munkát, jól sikerültek, s közösen örültünk az eredményeknek. Igaz, sokan – elsősorban a felnőttek közül – gyanakvóan néztek kezdeményezésemre, törekvésemet elmarasztalták, nem értékelték megfelelően. Sőt, olyanok is voltak, akik egyenesen támadtak, lehurrogtak ezért. A tanterv szigorú betartására intettek, a politikai jellegű témák (Nagy Októberi Szocialista Forradalom, Szlovák nemzeti felkelés, Május elseje, Felszabadulás stb.) aktualitását kérték számon. Némelyek azzal vádoltak, hogy a gyerekekkel dolgozatok saját magamnak, mivel egy-egy jobb adatközlést felhasználtam néprajzi tanulmányaimban.

Törekvésem egyebek közt arra irányult, hogy népünk múltbeli életét felfedeztessem, hagyományainkat megismertessem a tanulókkal. Gondolom, semmiképpen sem káros, ha fiataljaink olykor elbeszélgetnek szüleikkel, nagyszüleikkel; megismerik azt, amit néhány év múlva talán már nem lehetne megismerni. S közben az anyaggyűjtés és anyagfeldolgozás módját is elsajátítják.

Ugyanebben az iskolában hagyománnyá vált a honismereti tűrák szervezése. A diákok több alkalommal is felkeresték a legközelebbi emlékhelyeket: Rimay János és Madách Imre szülőfaluját, Alsósztrégóvát; Mikszáth szülőhelyét, Szklabonyát; Ipolyi Arnold emléktábláját Ipolykeszin; Csaplovocs Jánosét Felsőpribélen; jártak a kékkői, a zólyomi várban, táboroztak a csábrági romok alatt stb.

Ipolyságon ezt a fajta tevékenységet tovább folytattam. Ezen kívül néhány kollégámmal a régi szokásokat is felelevenítettük. Feldolgoztam s gyerekekkel bemutattuk a karácsonyi ünnepkör szokásait; a helybeli plébánossal közösen felújítottuk a betlehemezést és az ostyahordást.

A tárgyi néprajzi anyagból többször rendeztek iskoláinkban (pl. Ipolynyéken, Ipolyvarbón, Ipolybalogon, Ipolyságon) időszakos kiállításokat. Jó lenne, ha az összegyűjtött anyag a jövőben egy állandó teremben kapna helyet, s létrejönnének az iskolamúzeumok is.

Kétségtelen, hogy az ipolysági iskolák közül a honismereti munka – elsősorban a tárgyi néprajzi gyűjtés – terén eddig a Középfokú Mezőgazdasági Szaktanintézet tette a legtöbbet. Hiszen nem akármilyen, Szlovákiában is ritkaságszámba menő eredménnyel dicsekedhetnek: saját múzeuma van az intézetnek.

A tárgyi néprajzi gyűjtőmunkának itt régi hagyományai vannak. Kezdetben ez nem volt elég tudatos, elsősorban a háztartás eszközeit, a háziipar tárgyait és emlékeit gyűjtötték. Egy évtizeddel ezelőtt a több száz összegyűjtött tárgyból e sorok írója rendezett kiállítást az iskolai kollégium klubjában. Mindez ösztönzőleg hatott a további kutatómunkára, hiszen a gyűjtés ezután még nagyobb lendületet vett. 1988-ban már hozzákezdtek egy iskolamúzeum építéséhez, amely rövidesen el is készült. E téren különösen nagy érdemei vannak az akkori igazgatónak, Danis Ferencnek. A száz négyzetméternyi területű múzeumban bemutatják az intézmény múltját, a vidék történelmi emlékeit. Hont megye mezőgazdaságának történetét, a háziipar eszközeit.

Az Ipolysági Magyar Gimnáziumban is egyre erőteljesebben bontakozik a honismereti munka. Több tehetséges tanuló már önmaga is kutató, s gyakran részt vesznek a különböző vetélkedőkön. Az iskola nemrégiben ünnepelte fennállásának 80. évfordulóját. Ebből az alkalomból négy önálló kiadványuk is megjelent: *Vas Ottó: Az Ipolysági Gimnázium és a CSEMADOK Alapszervezete József Attila Irodalmi Színpadának története 1963-1993; Az Ipolysági Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium Jubileumi Évkönyve, Szüntelen rajzás – Antológia a 80 éves Ipolysági Gimnázium mindenkoros diákjainak írásaiból; Csáky Károly: Nyolc évtized sorsfordulók tükrében 1913-1993.*

A Fegyvermei Ferenc Magyar Tanítási Nyelvű Egyházi Alapiskolában egész év folyamán állandó kiállítás látható a város régi képeslapjaiból, a vidék jeles szülőiteinek dokumentum-

anyagából, a régi imakönyvekből, a búcsújáráshelyekről stb. Ugyanezen iskola rendszeresen megjelenteti az Iskolai Emléksorok című kis füzetet, melyben szintén közölnek honismereti írásokat. Eddig az iskola főépületének történetét dolgozták fel, a névadóról, Fegyvermekei Ferencről közöltek tanulmányt, az iskolai alapítvány névadójáról, Ipolyi Amoldról írtak stb.

1992-ben a Szobi Érdy János Könyvtár és az ipolysági székhelyű Honti Honismereti Társaság kezdeményezésére honismereti túrát szerveztek az általános iskolás tanulók számára. Az Ipoly-túrra először a szobi és a sági iskolások jöttek el, akik Pereszlény községben részt vettek Manga János emléktáblájának leleplezésén, felkeresték az Ipolyság környéki falvak történelmi nevezetességeit: az ipolybalogi koronás templomot, a palásti csata emlékhelyét.

1993-ban az Ipoly-túrán már több iskola tanulója is részt vett. A folyó két partján a magyarországi diákokkal közösen keresték fel a szlovákiai magyar tanulók a településeket, gazdag történelmi ismeretekre szert tétel ezáltal. Megtekintették Nagyborzsöny műemlékeit, a kemencei tájházat, a palásti falumúzeumot, Drégely várát, Balassagyarmat és Ipolyság műemlékeit stb.

1993-ban a Kemencei Általános Iskolában rendezték meg a Hont megye történelmével kapcsolatos vetélkedőt. Ezen szintén az Ipoly mindkét partjáról részt vettek a tanulók. Nem sokkal ezután a nagykürtösi járás magyar tanulói számára rendeztek honismereti vetélkedőt. Ipolyvárból Hont és Nógrád honismeretéből vizsgáltak.

Az elmúlt évben Szent István Király Alapítvány széleskörű honismereti-néprajzi pályázatot írt ki a tanulók számára. Téma: *az Ipoly mente*. Támogatja a honismereti kezdeményezéseket a Szondy György Alapítvány s az Ipolyság és Környéke Alapítvány is.

Örömmel adhatunk hírt arról is, hogy a honismereti-néprajzi-történelmi munka terén komoly tevékenységet fejtenek ki a cserkészek is. A Szlovákiai Magyar Cserkészszövetségnek az Ipoly mentén is vannak csoportjai, például Paláston, Ipolyságon és Ipolykeszin. A cserkészképzéseknek és vizsgáknak része a magyar történelmi, honismereti és néprajzi elvárásrendszer is.

Számtalanszor hangsúlyoztuk már az önismeretre nevelés fontosságát, egymás szellemi, kulturális értékeinek tiszteletben tartását, megbecsülését. E tekintetben nyilvánvalóan születtek már szép sikerek, eredmények a szlovákiai, így az Ipoly-menti magyar iskolákban is. Úgy gondolom azonban, vannak még hiányosságaink, mulasztásaink is. Elsősorban a néprajz-honismereti munka és az oktatás-nevelés szorosabb kapcsolatainak kiépítését illetően.

Csáky Károly

Kalotaszentkirályon járt Ady Endre

„Kalotaszeg olyan, mint egy óriás karéj kenyér. Körülveszik a gyalui s bélesi havasok és a Vigyázó előhegysége, s lassan ereszkedik le a négy völgybe a Sebes-Körös, Nádas, Almás és Kalota patakja mentén, nyugat, kelet, észak és dél felé. Közepét egy komor fennsík foglalja el, középen Bánffyhunyadi, széle körös-körül hirtelen hegyes, lankás, katlanos, távolból a Vigyázó hófehér homloka néz el felette, míg az egészet bezárja a négy víz négy kapuja.” – írja a táj nagy szülőtte, Ravasz László püspök.

Ady Endre anyai ágon kalotaszegi származású volt, Kalotaszentkirályon is voltak rokonai. Boncza Bertával történt megismerkedése után gyakran vendégeskedtek idős nagynénijénél, Kiszely Katalinnál. Egyik ilyen látogatásáról a következőket írta Lakatos Edit nyugalmazott tanárnő a *Kalotaszeg* folyóiratban: „A jegyes pár tiszteletére az ünnepi asztalt Visky Józsefék otthonában terítették meg, ahol összegyűlt a nagy létszámú Kiszely, Visky és Bányai rokonság. A szíves vendéglátást az estet követően a költő jellegzetes Ady-s stílusban köszönte meg. A címzésben még a háziasszony nevére is elváltasztotta: Kálmán-né. Csinszka így írta alá: Bertuka. Kiszely Katalin sógornőjétől

a lapot és az alkalommal készült fényképet emlék gyanánt elkérte. Az én kertem hársfája alatt ihletődött *A Kalota partján* című vers – érvelt Katalin kisasszony...”

Évtizedekkel ezelőtt a hársfa alatt, melyet a helybeliek Ady-fának neveznek, két pad volt. A történet szerint ezek egyikén ülve csodálta meg Ady Endre a templomból kijövő, népviseletben pompázó magyarokat. A padok elkorhadtak és eltűntek. Az 1970-es évek végén a diktatúra a kertbe középületet tervezett építeni. Az Ady-fa végszélybe került, de csodával határos módon megmaradt.

A decemberi romániai változásokat követően megérettnek látszott az idő arra, hogy a magyar líra egyik gyöngyszemének ihletési helyét a falu méltóképpen megjelölje az utókor számára. Több helyen történtek próbálkozások határon innen és túl, de négy évig eredménytelenül. Ez év tavaszán a Budapesti Székely Kör sietett a kalotaszentkirályiak segítségére. Így július 17-én a vers születésének nyolcvanadik évfordulóján teljesülhetett a régi álom.

Vasárnap reggel a harangok megszokott hangjainak zengésére az emberek templomba igyekeztek. Az istentisztelet végén, a Szózat eléneklését követően vonult a pompás gyülekezet a dombon lefelé. Az ünnepséget Vincze Kecskés István, helyi RMDSZ elnök nyitotta meg. Többek között kihangsúlyozta, hogy az emlékmű avatásra akkor kerülhet sor, mikor nem is olyan messze szobrokat készülnek ledönteni. Arra kérte a helybelieket, hogy úgy vigyázzanak a község eme díszére, mint egy drágagyönggyökkel kirakott pártára. Az ünnepi műsor keretében a népviseletben pompázó helyi fiatalok Ady verseket szavaltak, és népdalokat énekeltek. Antal Barnabásné emlékmű-leleplezését követően Herédi Gusztáv író, kolozsvári tanácsos beszélt a költőről, művészetéről.

A közös bánatra utaló jakobinus dallal összecseng az emlékművön románul olvasható, O. Goga 1924-ben elhangzott méltatása: „Ilyen magasra lövő lény sugar előt meghajolni rendkívül tisztító és jóleső érzés, elemi kultúrkötelesség.” A falu mintegy 6%-nyi, román ajkú lakói Goga üzenetéhez méltóan képviseltették magukat az ünnepségen.

Kántor Lajos a *Korunk* főszerkesztője felhívta a figyelmet, hogy az ünnepségből hagyományt kell teremteni. Váholta az eseményhez kapcsolódó tudományos konferencia szükségességét. Király László a *Helikon* című folyóirat részéről az emlékmű megmaradásának fontosságát emelte ki. Kónya-Hamar Sándor RMDSZ képviselő az emlékművön kövekből kirakott folyómederre hívta fel a figyelmet. Szavai szerint rajtunk múlik, hogy e törésvonal elválaszt, vagy összeköt. Pályi Dénes tanár a Magyar Szellemi Védegyelet nevében meghatódva szólt a csodálatos népviseletről.

Az ünnepséget követő beszélgetésekből a vendégek megtudhatták, hogy jövőre tervezik valamelyik középület elnevezését a költőről, és tervbe vették egy Ady múzeum létesítését is.

Okos Márton

Gunda Béla sírjánál¹

Tanítványai nevében búcsúzom Gunda Béla Professor Úrtól, akinek tudósi, tanári, emberi arcát talán mi láthattuk legjobban. Egyetemi hallgató korunkban fél évtizeden át tanított, nevelt valamennyiünket, és mi megismerhettük az általa teremtett alkotóműhelyt, a benne folyó néprajzi kutatómunkát, amelynek nehezét maga végezte.

Oktatómunkájának fő célja az volt, hogy hallgatói benne éljenek a népi kultúra világában és magas szinten ismerjék meg a néprajztudomány elméletét, módszereit. Előadásai, emlékezetes hétfő esti szemináriumai ezt a célt készítették elő. Gunda Béla

¹ Elhangzott a debreceni Közreműködésben, 1994. augusztus 11-én.

debreceni néprajzi szemináriumát leginkább Kövy Sándor sárospataki jogi szemináriumának Páncél vármegyéjéhez hasonlíthatom. Ahogy Páncél vármegye keretében a joghallgatók a vármegyei élet különböző területein, a szónoklatokban, beszédekben, tárgyalásokban, vitákban nagy gyakorlatra tettek szert, úgy ültünk mi Gunda Béla szemináriumában egy-két szemeszter után a magyar település, a népi építkezés, a teherhordás, a pásztorkultúra, a népi halászat, a méhészkedés, a népművészet vagy a népszokások ismerőiként, sőt kutatóiként.

Egyetemi Néprajzi Intézetében a műveltség és a hagyomány tiszteletére, a magyar nép és az európai népek megbecsülésére, a tudomány iránti elkötelezettségre, az európai humanizmus elvein nyugvó erkölcsi magatartásra nevelt bennünket. Nevelőmunkáját nem csupán a tanrendben jelzett órákon fejtette ki. A néprajz szakra beiratkozott hallgatók öt éven keresztül teremtő szellemi kapcsolatot építettek ki vele. Ez a kapcsolat a szemináriumi dolgozatok, tudományos diákköri pályamunkák, diplomamunkák, vagy az általa nagy gondtal segítet első publikáció előkészítésekor mélyült el.

Szatmári, zempléni gyűjtéseire gyakran magával vitte hallgatóit is. Itt tapasztaltuk, hogy igen gyorsan jó kapcsolatot alakított ki adatközlőivel. Tanítványaitól is hasonló gyűjtőmunkát kívánt. Alapos szakirodalmi tájékozottságot követelt meg tőlük. Ő a néprajz minden területéről, témájáról bármikor felsorolta nekünk a szakirodalmat. A szakdolgozati témákban a külföldi irodalom ismeretét is kérte hallgatóitól. Ezzel kapcsolatban gyakran felhívta figyelmünket a nyelvtanulás fontosságára.

A könyvek szeretetére, megbecsülésére nevelt minket. Szemináriumát mindig a legújabb könyvek, folyóiratok bemutatásával kezdte. Hatalmas magánkönyvtárát csodáltuk, s mivel mindenben őt tekintettük a mértéknek, mi is elkezdtük a néprajzi könyvek gyűjtését.

Pedagógiai elve volt, hogy minden hallgatójában tehetség lappang, s ezt a tehetséget a tanárnak fel kell ismernie, és a felszínre kell hoznia. Oktatómunkájának lényege, hogy tanítványaitól a tanulás, a vizsgákra való felkészülés mellett, a néprajzi kutatásba való bekapcsolódást is megkívánta, s ehhez minden elvi és gyakorlati segítséget megadott.

Tanítványaival az egyetem befejezése után sem szakadt meg kapcsolata. Munkánkat, eredményeinket későbbi munkahelyeinken, a múzeumokban, egyetemeken, kutatóintézetekben is figyelemmel kísérte. Segített minket hazai és külföldi publikációs gondjainkban, a tudományos fokozatok megszerzésénél, külföldi ösztöndíjak odaítélésénél. Fiatal tanítványai számára 1983-ban díjat is alapított. Eredményeinknek őszintén örült, de a munka során elkövetett hibáinkra is felhívta figyelmünket. Nagy örömet okozott nekünk, ha szakmai rendezvényeinken megjelent, ha az általunk szervezett konferenciákon előadást tartott, kiállításainkat megnyitotta vagy az általunk szerkesztett kiadványokba tanulmányt írt.

Gunda Béla nemcsak Debrecenben, hanem Kolozsváron is nevelt tanítványokat, akik ma az erdélyi magyar néprajz klasszikusai. Ha őt esztendőre a sors nem vezérelte volna őt a Kolozsvári Egyetemre, akkor ma nem lenne erdélyi magyar néprajztudomány. Erdély és a moldvai magyarság néprajzát alig ismernénk. Debreceni szemináriumában is gyakran emlékezett Kolozsvárra, ottani tanítványaira, tanártársaira, Szabó T. Anila magyar nyelvész és Tulogdi János geográfus professzorokra, a számára kedves erdélyi tájakra, a Lápos-völgyére, Gyimesre, a Gyalui- és a Radnai-havasokra.

Valamennyiünket örömmel, hálával és tisztelettel tölt el az a tudat, hogy Gunda Béla tanítványai lehettünk. A siker Gunda Béla életében könyvekben, tanulmányokban, előadásokban öltött testet. Hazai és külföldi elismeréseinek, a Ford-ösztöndíjnak, a Herder-díjnak, a Pitré-aranyéremnek, debreceni díszdoktorságának, végül a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választásának nagyon örültünk. Tudtuk, hogy iskolatemető munkásságával valóban megérdemelte az elismerést. Azt is jól tudtuk, hogy

Gunda Béla tudományos fellépésének köszönhetően a magyar néprajzi kutatások az 1930-as évek óta egyre inkább összehangolódtak az európai etnológia fejlődésével, főbb irányzataival. Az ő sokoldalú nemzetközi kapcsolatainak eredménye, hogy a magyar néprajztudomány kilépett korábbi elszigeteltségéből. Az európai néprajz nagy képviselőinek eredményeit, módszereit Gunda Béla elméleti kérdéseket tisztázó, módszereket kereső és bemutató tanulmányaiból ismerhettük meg. Óriási érdeme, hogy a magyar néprajzi kutatás eredményeit be tudta kapcsolni az európai etnológia érrendszerébe. Külföldi útjaink során megbizonyosodhattunk róla, hogy tudományos teljesítményei, nagyszámú idegen nyelvű publikációja, nemzetközi segítőkézsége, szervezőmunkája eredményeként Gunda Béla a második világháborút követő fél évszázad során Európa egyik legismertebb, legnépszerűbb, nemzetközileg legjobban megbecsült néprajztudósa volt. Gunda Béla személye, munkássága a magyar néprajztudomány nemzetközi elismertségéhez óriási mértékben hozzájárult.

Gunda Béla a Sigmund Erixon-i értelemben felfogott európai etnológia első jelentős hazai képviselője, ugyanakkor ő az utolsó magyar néprajztudós, aki nem csupán a magyar és az európai néprajzzal, hanem az Európán kívüli területekkel is foglalkozott. Nagyszerű előadásokat tartott nekünk Afrika, Észak- és Dél-Amerika néprajzáról. Az észak-amerikai indiánok növénytermesztéséről tanulmányt írt.

Hatalmas, megismételhetetlen életművéhez tartozik levelezése is. Kazinczy Ferenc óta a magyar művelődés történetében valószínűleg Gunda Béla írta a legtöbb levelet. Nem csak tanítványaival, hanem szinte valamennyi hazai és külföldi néprajzkutatóval, számos tudóssal, íróval, művésszel levelezett. Leveleivel, tanácsaival, ötleteivel, javaslataival egy hatalmas, képzeletbeli néprajzi szemináriumot irányított, amely most vezető nélkül maradt.

Gunda Béla pontosan hatvan éves tanárság után elment, itt hagyott minket, földi tanítványait. Meggyőződésem, hogy a túlvilágon is néprajzi órákat tart korán elment tanítványainak, Ferenczi Imrének, Ikvai Nándornak, Sztrinkó Istvánnak és Molnár Ágnesnek. Ezen az égi szemináriumon már világos előttük minden olyan kérdés, amelyekkel mi még tovább botladozunk, bajlódunk. Pontosan tudják, hogy milyen korú a regösének, ismerik a moldvai, Szeret menti csángómagyarok eredetét is. Kérjük Professzor Urat, hogy az égi szemináriumából továbbra is kísérelje figyelemmel munkánkat, amellyel, ránk maradt életművéhez igazodva, szeretnénk más tudományokkal együtt népünk boldogulását szolgálni.

Elsősorban ránk, tanítványaira hárul a feladat, hogy Professzor Úr emlékét megőrizzük, és néprajzi törekvéseinek folytatói legyünk.

Lukács László

*Gunda Béla, Kemse, 1935.
(Hajdú Demeter Dénes reprodukciója)*